

Tatu Leppänen

Lakimies
7–8/2020
s. 1221–1235

Korkeimman oikeuden vahvennetun kokoonpanon ratkaisuksista

1. Kysymyksenasettelu

Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiä julkaisemat ratkaisut ovat oikeudenaloillaan merkittäviä oikeuslähteitä. Yleensä ratkaisut on tehnyt korkeimman oikeuden tavanomainen jaosto, mutta joissakin tapauksissa vahvennettu jaosto tai täysistunto, tässä kirjoituksessa yhteisnimellä vahvennettu kokoonpano. Kirjoituksessa tehdään selkoa siitä, millaisissa tilanteissa vahvennettua jaostoa tai täysistuntoa käytetään, sekä pohditaan tämän pohjalta lyhyesti sitä, mitä merkitystä jaoston vahvuudella mahdollisesti on ratkaisun ennakkopäätösarvon kannalta. Edellinen näkökulma on korkeimman oikeuden sisäinen, jälkimmäinen ulkoinen.

2. Tausta: korkeimman oikeuden tehtävät ja päätösvaltaiset kokoonpanot

Perustuslain 3 ja 99 §:n mukaan tuomiovaltaa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet, ylipäätään tuomioistuimina korkein oikeus ja korkein hallinto-oikeus, joista korkein oikeus käyttää ylintä tuomiovaltaa riita- ja rikosasioissa. Ylimmät tuomioistuimet valvovat lainkäyttöä omalla toimialallaan.

Kuten tunnettua, korkein oikeus on vuodesta 1980 lähtien toiminut ennen muuta ennakkopäätöstuomioistuimena, jonka tärkein tehtävä on oikeuskäytännön ohjaaminen ennakkopäätöksiä antamalla. Tuolloin toteutetun uudistuksen yhteydessä esitetyn määritelmän mukaan ennakkopäätös on ylimmän oikeusasteen ratkaisu, joka on tarkoitettu ohjeeksi muita samanlaisia tapauksia ratkaistaessa; ennakkopäätöksiä pyritään vaikuttamaan oikeuskäytäntöön sekä lakia tulkittaessa että harkintavaltaa käytettäessä.¹ Korkeimman oikeuden vahvistamien julkaisuperiaatteiden mukaan ratkaisusta julkaistaan

* *Tatu Leppänen*, OTT, VT, presidentti, korkein oikeus.

1. Hallituksen esitys Eduskunnalle muutoksenhakua korkeimpaan oikeuteen koskevien säännösten muuttamisesta 106/1978 vp, s. 13.

ennakkopäätöksinä ne, jotka ovat tärkeitä lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa tai muutoin oikeuskäytännön yhtenäisyyden vuoksi.²

Korkeimpaan oikeuteen valittaminen edellyttää useimmiten valitusluvan saamista, ja selvästi tärkein valitusluvan myöntämisen peruste on asian merkitys ennakkopäätöksenä: lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa tai oikeuskäytännön yhtenäisyyden vuoksi on tärkeätä saattaa asia korkeimman oikeuden ratkaistavaksi (oikeudenkäymiskaaren, OK 30 luvun 2 ja 3 § sekä 30 a luvun 2 §). Varsinaisen muutoksenhaun lisäksi korkein oikeus käsittelee ylimääräisiä muutoksenhakemuksia (OK 31 luku), joihin annettuja ennakkopäätösluonteisia ratkaisuja myös julkaistaan. Ensimmäisenä oikeusasteena korkein oikeus toimii hyvin harvalukuisissa virkasyyteasioissa.

Lainkäyttöasioiden lisäksi korkeimmalla oikeudella on moninaisia muita oikeudenhoitoon ja oikeushallintoon liittyviä lausunto- ja muita tehtäviä (ks. laki korkeimmasta oikeudesta, 665/2005, KKOL 3 §). Korkeimman oikeuden lausuntoja esimerkiksi Ahvenanmaan itsehallintoa tai rikoksentehtäjän luovuttamista EU:n ulkopuolelle koskevista asioista on myös julkaistu. Nämä muut asiatyypit voidaan enemmälti sivuuttaa tässä kirjoituksessa.

Perustuslain 100 §:n mukaan ylimmät tuomioistuimet ovat tuomionvoipia viisijäsenisinä, jollei laissa erikseen säädetä muuta jäsenmäärää. Jo korkeimman oikeuden lähtökohtainen peruskokoonpano on siten varsin vahva, kun käräjäoikeudessa riittää yleensä yhden ja hovioikeudessa kolmen tuomarin kokoonpano. Lisäksi korkeimman oikeuden ratkaisu tehdään aina tuomarin kelpoisuusvaatimukset täyttävän lainoppineen esittelijän esittelystä.

Korkeimman oikeuden kokoonpanosta lainkäyttöasioissa säädetään tarkemmin oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 9–10 a §:ssä. Säännöksissä on asiallisesti kysymys siitä, milloin asia voidaan ratkaista viiden jäsenen kokoonpanoa pienemmässä kokoonpanossa.³ Korkeimman oikeuden jäsenvoimavarat tulee kohdentaa erityisesti korkeatasoisten ennakkopäätösten laatimiseen, eikä käyttää niitä tarpeettoman laajasti asioihin, joissa myöskään asianosaisten oikeusturva ei edellytä laajaa kokoonpanoa. Nykyisin valituslupahakemus ratkaistaan asian laadun mukaan 1–3 jäsenen kokoonpanolla ja ylimääräinen muutoksenhakemus 1, 3 tai 5 jäsenen kokoonpanolla. Valitusasia ratkaistaan sen sijaan pääsäännön mukaisella viiden jäsenen kokoonpanolla. Poikkeuksena viimeksi mainitusta ovat tietyin edellytyksin hovioikeuden jatkokäsittelylupaa koskevat ratkaisut: korkein oikeus on päätösvaltainen myös kolmen jäsenen kokoonpanossa, jos

2. Vielä 1980-luvulla vahvennetussa kokoonpanossa tehdyt ratkaisut julkaistiin selostuksina ja muut ratkaisut tiedonantoina, ks. Jukka-Pekka Salonen, Vuosisata vuosikirjaa – korkeimman oikeuden ratkaisujen julkaisemisen historiaa. Lakimies 2017, s. 451–470, 456.

3. Ks. kuitenkin myös OK 2 luvun 11 §, jonka soveltamiselle ei KKO:ssa juuri ole tarvetta.

valitus koskee OK 25 a luvun 11 §:ssä tarkoitettuja jatkokäsittelyluvan myöntämisen edellytyksiä ja kokoonpano on ratkaisusta yksimielinen.

Mainitut kevennykset korkeimman oikeuden päätösvaltaiseen kokoonpanoon lainsäätäjä on harkinnut ennen muuta siltä kannalta, mikä on riittävä kokoonpano asianosaisten oikeusturvan toteuttamiseksi. Toinen asia on, että julkaistavan ennakkopäätöksen antaminen voi edellyttää laajempaa kokoonpanoa kuin mikä olisi lain mukaan mahdollinen päätöskokoonpano: korkeimman oikeuden työjärjestyksen (576/2006, KKOTJ) 15 §:n mukaan asia, jota koskeva ratkaisu julkaistaan, on ratkaistava vähintään viisijäsenisessä jaostossa. Korkein oikeus ei siis voi antaa ohjaavaksi tarkoitettua ennakkopäätöstä viittä jäsentä pienemmällä kokoonpanolla. Jos esimerkiksi kolmen kokoonpano on yksimielinen jatkokäsittelyluvan myöntämisen edellytyksiä koskevasta asiasta, se on kuitenkin siirrettävä viiden kokoonpanolle, jos ratkaisu aiotaan julkaista.

3. Asian ratkaiseminen vahvennetussa jaostossa tai täysistunnossa

3.1. Yleistä

Asian ratkaisemisesta korkeimman oikeuden vahvennetussa jaostossa tai täysistunnossa säädetään KKOL 7 §:ssä seuraavasti: ”Presidentti voi päättää lainkäyttöasian siirtämisestä tarpeellisilta osiltaan käsiteltäväksi täysistunnossa tai vahvennetussa jaostossa, jossa on 11 jäsentä, jos asian tai sen osan ratkaisua harkittaessa osoittautuu, että jaosto on poikkeamassa korkeimman oikeuden aikaisemmin omaksumasta kannasta. Presidentti voi muutoinkin määrätä periaatteellisesti merkittävän tai muuten laajakantoisen lainkäyttöasian tai sen osan käsiteltäväksi täysistunnossa tai vahvennetussa jaostossa.”

Pykälä on vuonna 2005 säädetyssä uudistetussa laissa korkeimmasta oikeudesta, jossa nämä kieltämättä tärkeät säännökset nostettiin työjärjestyksestä lain tasolle. Säännökset vastaavat asiallisesti aiemmin vuoden 1994 työjärjestyksessä olleita määräyksiä (16 §, 787/1994).⁴ Alun perin mahdollisuus asian siirtämiseen linjanmuutostilanteessa täysistuntoon otettiin käyttöön jo vuoden 1931 työjärjestyksessä. Myöhemmin vuoden 1979 työjärjestyksessä otettiin käyttöön vahvennettu jaosto täysistunnon vaihtoehtona sekä asian periaatteellinen merkitys vahvennetun kokoonpanon perusteena.⁵

4. Ks. hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi korkeimmasta oikeudesta 7/2005 vp s. 4 ja lakivaliokunnan mietintö 6/2005 vp – HE 7/2005 vp, HE 9/2005 vp.

5. Ks. Paavo Salervo, Korkeimman oikeuden työskentelytavoista, s. 97–107 teoksessa Anja Tulenheimo-Takki (toim.), Korkein oikeus 75 vuotta. Lakimiesliiton Kustannus 1993, s. 101, jonka

Vastaava instituutio asian siirtämisestä vahvennettuun kokoonpanoon on käytössä myös muissa kollegiaalisissa tuomioistuimissa: hovioikeuksissa (OK 2 luvun 8 a §), hallintotuomioistuimissa (laki korkeimmasta hallinto-oikeudesta, KHOL, 7 §; hallinto-oikeuslain 16 §) sekä erityistuomioistuimissa (laki oikeudenkäynnistä työtuomioistuimessa 8 §, markkinaoikeudessa 1 a luku 11 §, vakuutus oikeudessa 9 §). Ensin mainituista säännöksistä esitetään jäljempänä eräitä vertailevia havaintoja. Käräjäoikeuksissa tavanomaista vahvemmalla kokoonpanolla sen sijaan turvataan asian ratkaisemista (OK 2 luku). – Myös Euroopan unionin tuomioistuimessa ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa asia voidaan tiettyin edellytyksin käsitellä suuressa jaostossa tai täysistunnossa (SEUT 251 art ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 26 art).

KKOL 7 §:n mukaan mahdollisuus asian ratkaisemiseen vahvennetussa kokoonpanossa koskee kaikkia lainkäyttöasioita (mutta ei edellä mainittuja muita asioita, ks. niiden osalta KKOL 8 §). Pykälässä puhutaan vain asian käsittelemisestä, mutta asia tällöin luonnollisesti myös ratkaistaan kyseiseltä osaltaan vahvennetussa kokoonpanossa.

Lainkäyttöasia voidaan käsitellä ja ratkaista vahvennetussa kokoonpanossa joko kokonaan tai tarpeelliselta osalta. Osakäsittelyn kohteena ei tarvitse olla itsenäinen, osatuomiolla ratkaistavissa oleva asian osa, vaan kohteena voi olla myös asiaan sisältyvä epäitsenäinen oikeudellinen kysymys, vaikkapa ennakkoluonteinen kysymys syyteoikeuden tai saatavan vanhentumisesta asiassa (vrt. vastaavasti OK 30 luvun 3 §:n 2 momentin 2 kohta).⁶ On kuitenkin syytä huomata, että tällöinkin ratkaistavana on aina oikeuskysymys *in concreto* kyseisessä asiassa, eikä pelkkä oikeuskysymys *in abstracto*, jollainen ei ylipäätään voi olla oikeudenkäynnin kohteena.⁷ – Käytännössä osakäsittelyn mahdollisuutta hyödynnetään usein silloin kun vahvennettua kokoonpanoa käytetään. Tällöin siis vahvennetussa jaostossa tai täysistunnossa käsitellään ja ratkaistaan tietty osakysymys, ja muulta osin asian käsittelyä tarvittaessa jatketaan tämän jälkeen tavanomaisella jaostolla.⁸

Käsittely vahvennetussa kokoonpanossa tapahtuu joko korkeimman oikeuden täysistunnossa tai vahvennetussa jaostossa. Täysistuntoon osallistuvat presidentti ja kaikki muut jäsenet, kunhan he ovat virantoimituksessa (KKOL

mukaan täysistuntokäsittelyn raskauden vuoksi oli ilmaantunut tarvetta kokoonpanoon, joka oli viisijäsenistä jaostoa vahvempi, mutta täysistuntoa keveämpi. – Esim. Ruotsin korkeimmassa oikeudessa tunnetaan edelleen vain täysistunto, ei vahvennettua jaostoa, Rättegångsbalk 3 kap. 6 §.

6. Tämä ilmeni selvemmin aiemmasta työjärjestyksen määräyksestä: ”asia tai tietty siihen kuuluva kysymys”.

7. Ks. esim. Juha Lappalainen, Siviiliprosessioikeus I. Lakimiesliiton Kustannus 1995, s. 369.

8. Ks. esim. tuore ratkaisupari KKO 2020:27 ja 2020:59, joista ensimmäisessä ratkaistiin vahvennetussa jaostossa prosessuaalinen kysymys muutoksenhakuasetelman vaikutuksesta rangaistuksen määräämiseen ja jälkimmäisessä määrättiin sitten aineellisesti rangaistus tavanomaisella jaostolla.

12 §). Kokoonpanon laajuus on näin ollen 19 jäsentä. Vahvennetussa jaostossa puolestaan on 11 jäsentä, jolloin siis tavanomaisella jaostolla asiaa käsitelleet jäsenet eivät muodosta vahvennetun jaoston enemmistöä. Vahvennettuun jaostoon kuuluvat asiaa jaostossa jo käsitelleet (ja vielä virantoimituksessa olevat) jäsenet sekä tarpeellinen määrä muista jäsenistä arvottuja lisäjäseniä (KKOTJ 17 §). Presidentti ei siis välttämättä kuulu vahvennetun jaoston kokoonpanoon, toisin kuin hovioikeudessa.⁹ Myös asian esittelijä pysyy samana.

Huomionarvoista on, että pykälässä täysistuntoa ja vahvennettua jaostoa ei aseteta mihinkään ensisijaisuusjärjestykseen, joskin täysistunto mainitaan ensin, eikä siinä myöskään aseteta kriteereitä näiden kokoonpanovaihtoehtojen valinnalle, vaan asia on jätetty soveltajan harkintaan. Käytännössä vahvennettu jaosto on yleensä ensisijainen vaihtoehto jo jäsenresurssien käyttöön liittyvistä syistä. Periaatteena kuitenkin on, että jos kyseessä on linjamuutoksen harkinta, se tehdään laajemmassa kokoonpanossa kuin missä linjasta on aikanaan päätetty. Vahvennetussa jaostossa tai täysistunnossa omaksutun kannan muuttamiseen tarvitaan siis täysistunnon ratkaisu.¹⁰ Jos taas vahvennetun kokoonpanon perusteena on asian periaatteellinen merkitys, merkityksen täytyy käytännössä olla huomattava, jotta asia tällä perusteella käsiteltäisiin täysistunnossa eikä vahvennettua jaostoa pidettäisi riittävänä. Täysistuntokäsittelyä toisaalta puoltaa se, että kaikki jäsenet voivat osallistua korkeimman oikeuden kannanmuodostukseen, kun ratkaistavana on korkeimman oikeuden työhön laaja-alaisesti vaikuttava kysymys. Joka tapauksessa korkeimman oikeuden arkisessa työssä täysistunnossa käsitellään yleensä hallinnollisia asioita, ja lainkäyttöplenum on harvinainen.

Lainkäyttöasian käsittelemisestä vahvennetussa jaostossa tai täysistunnossa päättää presidentti, ei siis asiaa käsittelevä jaosto. Kyseessä on ainoa merkittävä presidentin välittömästi lainkäyttöön liittyvä erityistoimivalta, koska muutoin presidentti on tuomarina yksi lainkäyttöjaostojen jäsenistä, toimien jaoston puheenjohtajana. Päätösvalta liittyy presidentin tehtävään johtaa korkeimman oikeuden toimintaa (KKOL 11 §), mihin kuuluu huolehtiminen osaltaan oikeusperiaatteiden soveltamisen ja laintulkinnan yhdenmukaisuudesta ratkaisuisissa.¹¹

Pykälän mukaan presidentti voi päättää asian käsittelemistä vahvennetussa kokoonpanossa tietyin edellytyksin. Ratkaisussa on siten harkinnanvaraa, mikä on välttämätöntä, koska ratkaisun kriteerit ovat jäljempänä selostettavin tavoin harkinnanvaraisia. Kuitenkin jos kyseessä on selvä linjanmuutostilanne merkit-

9. Sotilasoikeudenkäyntiasiaa käsiteltäessä kokoonpanoon kuuluu lisäksi kaksi sotilasjäsentä. – KHO:ssa vaihtoehdot ovat täysistunto tai ”koko jaoston” istunto (KHOL 7 §). KKO:ssa ei ole käytössä vastaavaa kiinteää jaostojärjestelmää kuin KHO:ssa.

10. Tämäkin ilmeni nimenomaisesti aiemmasta työjärjestyksen määräyksestä, jonka mukaan täysistunnon sijasta asia voitiin siirtää vahvennettuun jaostoon, ”paitsi milloin aikaisempi ratkaisu on tehty täysistunnossa tai vahvennetulla jaostolla”.

11. KHO:ssa lainkäyttöasian siirtämisestä käsiteltäväksi täysistunnossa päättää presidentti ja koko jaoston istunnossa jaoston puheenjohtaja.

tävässä asiassa, asia tulee siirtää vahvennettuun kokoonpanoon.¹² Presidentin ratkaisusta ei laadita perusteltua julkista päätöstä kuten ei kokoonpanoratkaisuista yleensäkään. Toinen asia on, että aikanaan annettavan pääasiaratkaisun perusteluista pitäisi ilmetä sen suhde korkeimman oikeuden aikaisempaan oikeuskäytäntöön, mistä lukija voi tehdä päätelmiä myös kokoonpanoratkaisun syistä.¹³

Asianosainen voisi periaatteessa tehdä tuomiovirhekantelun (OK 31 luvun 1 §) korkeimman oikeuden pääasiaratkaisusta sillä perusteella, että ratkaisu on tehty väärässä kokoonpanossa, koska asia olisi hänen mielestään tullut (tai päinvastoin ei olisi tullut) ratkaista vahvennetussa jaostossa tai täysistunnossa. Kokoonpanoratkaisun harkinnanvaraisuuden vuoksi kantelulla tuskin kuitenkaan juuri voisi olla menestymisen mahdollisuuksia.

Asian saattamisesta presidentin ratkaistavaksi huolehtivat käytännössä jaostojen puheenjohtajat jaostolla käydyin neuvottelun jälkeen. Linjanmuutostilanteissa tähän on työjärjestyksen mukaan nimenomainen velvollisuus: jos jaoston mielipide poikkeaa korkeimman oikeuden aikaisemmin omaksumasta oikeusperiaatteesta tai lain tulkinnasta, jaoston puheenjohtajan on ilmoitettava asia presidentille (KKOTJ 16 §). Presidentti voi kuitenkin tehdä ratkaisun KKOL 7 §:ssä säädetyn edellytyksin poikkeuksellisesti myös ilman jaoston aloitetta.

3.2. Perusteet vahvennetulle kokoonpanolle

1) Muutosperuste. Asia voidaan siirtää vahvennetun kokoonpanon käsiteltäväksi ensinnäkin silloin, jos asian tai sen osan ”ratkaisua harkittaessa osoittautuu, että jaosto on poikkeamassa korkeimman oikeuden aikaisemmin omaksumasta kannasta”. Kriteeriä kutsutaan tässä (linjan) *muutosperusteeksi*. Sääntelyn ajatuksena on, että korkeimman oikeuden jaoston aikanaan omaksuman linjan muuttamiseen tarvitaan aiempaa laajemman kokoonpanon ratkaisu, eikä tavanomainen, satunnaisesti muodostuva viiden jäsenen kokoonpano tähän riitä (suppeam-

12. Ks. myös Göran Portin, *Högsta domstolens avgöranden som rättskälla*, s. 157–164 teoksessa Anja Tulenheimo-Takki (toim.), *Korkein oikeus 75 vuotta*. Lakimiesliiton Kustannus 1993, s. 164; Curt Olsson, *Om rättsutveckling genom dom*. Lakimies 1984, s. 1182–1201, 1192–1193; Martti Miettinen, *Korkeimman oikeuden täysistuntoratkaisuista*. Lakimies 1954, s. 134–148, 140–141, sekä hovioikeuden osalta KKO 2019:18, kohdat 15–17. – Vastaavasti Ruotsissa, ks. Kerstin Calissendorff, *Plenum och skiljaktigheter – vad ska det vara bra för?* SvJT 2017 s. 795–804, 801 ja Torgny Håstad, *Prejudikat eller lagstiftning?* s. 299–316 teoksessa *Festskrift till Stefan Lindskog*. Jure Förlag 2018, s. 316; vrt. Christina Ramberg, *Prejudikat som rättskälla i förmögenhetsrätten*. Wolters Kluwer 2017, s. 208.

13. Ks. esim. Jyrki Virolainen – Petri Martikainen, *Tuomion perusteleminen*. Talentum 2010, s. 411–421, sekä Tuula Linna, *Korkeimman oikeuden perustelut oikeuskäytännön ohjauskeinona – toteutuuko prejudikaattifunktio*. Lakimies 1993, s. 137–160.

mista kokoonpanoista puhumattakaan). Kysymys on siis korkeimman oikeuden oman oikeuskäytännön sisäisestä yhtenäisyydestä, mikä edistää oikeuskäytännön ennustettavuutta ja oikeusvarmuutta. Kuitenkin korkeimman oikeuden aikanaan omaksuman linjan muuttamiseen saattaa tulla aihetta, esimerkiksi sääntely-ympäristön muuttumisesta, joka heijastaa samalla muuttunutta yhteiskunnallista suhtautumista kysymykseen.¹⁴

Kriteeri edellyttää, että jaosto on neuvoteltuaan, joko yksimielisesti tai äänestyksen jälkeen, tekemässä aiemmasta linjasta poikkeavan ratkaisun, eikä siis pelkkä jaoston vähemmistön kanta vielä johda vahvennettuun kokoonpanoon - jollei asian merkitys muutoin sitä edellytä. Säännöksessä ei anneta merkitystä sille, minkä suuruinen jaosto poikkeamaa on tekemässä, joten esimerkiksi valituslupajärjestelmän soveltamisalaa koskeva linjanmuutoksikysymys voitaisiin siirtää valituslupakokoonpanosta vahvennettuun kokoonpanoon (ks. myös KKO 2015:38).¹⁵ On myös syytä korostaa, että jaoston enemmistön kanta saattaa hyvinkin jäädä vahvennetussa kokoonpanossa vähemmistöön, jolloin siis korkeimman oikeuden aikaisempi linja tulee päinvastoin vahvistetuksi uudella vahvennetun kokoonpanon ratkaisulla. Myös jaoston jäsenet voivat vielä muuttaa kantaansa vahvennetussa kokoonpanossa, ja mahdollista on sekin, että vahvennettu kokoonpano päättyy neuvottelun jälkeen kannalle, joka ei ollut lainkaan edustettuna jaostolla.

Huomionarvoista on, että korkeinta hallinto-oikeutta koskevassa vastaavassa säännöksessä ei ole (nimenomaisesti) muutosperustetta (KHOL 7 §). Hovioikeuksissa taas perusteena on poikkeaminen paitsi korkeimman oikeuden, myös kyseisen hovioikeuden tai toisen hovioikeuden omaksumasta linjasta (OK 2 luku 8 a §).

De lege ferenda oikeusministeriön asettama työryhmä on ylimpien tuomioistuinten oikeuskäytännön keskinäisen yhtenäisyyden edistämiseksi ehdottanut sääntelyä tarkistettavaksi siten, että kummassakin ylimmässä tuomioistuimessa vahvennetun kokoonpanon tarvetta harkittaisiin tilanteessa, jossa kokoonpano olisi poikkeamassa joko oman tai toisen ylimmän tuomioistuimen aikaisemmin omaksumasta oikeusperiaatteesta tai lain tulkinnasta. Työryhmä on myös pohtinut tarvetta ottaa käyttöön ylimpien tuomioistuinten yhteinen vahvennettu kokoonpano, jossa olisi mahdollista

14. Esim. pesänjakajan esteellisyyttä koskeneessa ratkaisussa KKO 2011:31, kohta 3, todettiin: ”Se, millaiset vaatimukset pesänjakajan sopivuudelle on nykyään perusteltua asettaa, ei – – ole selvää 1980-luvun oikeuskäytännön perusteella, vaan kysymystä nyt tarkasteltaessa on otettava huomioon paitsi pesänjakajan toimivallan laajuus myös yleisten esteellisyyttä koskevien käsitysten tiukentuminen ja sitä ilmentävä uusi lainsäädäntö.” Ks. myös Mikko Tulokas, Korkein oikeus prejudikaattituomioistuimena, s. 195–212 teoksessa Maaliskuun 25 päivän rahasto 100 vuotta. Turun yliopisto 2007, s. 197, jonka mukaan järjestelmä luo tarpeellisen kynnnyksen prejudikaattien muuttamiselle, mutta kynnys ei saa olla liian korkea.
15. Ks. myös Johannes Leivonen, Uudet säännökset muutoksenhakemusten käsittelystä korkeimmassa oikeudessa, s. 107–133 teoksessa Korkein oikeus 60 vuotta. Helsinki 1979, s. 127.

ratkaista kummankin tuomioistuininlinjan lainkäytön kannalta olennaisia oikeudellisia kysymyksiä.¹⁶

KKOL 7 §:ssä puhutaan poikkeamisesta korkeimman oikeuden aikaisemmin omaksumasta ”kannasta”, kun taas työjärjestyksessä puhutaan (ja puhuttiin jo aiemmin) asiallisesti samaa tarkoittaen korkeimman oikeuden aikaisemmin omaksumasta ”oikeusperiaatteesta tai lain tulkinnasta” (samoin OK 2 luvun 8 a §:ssä). Laissa käytettyä ilmaisua ei voi pitää lukijan kannalta kovin havainnollisena, mutta siitä ilmenee, että kysymys voi olla minkä tyyppisestä korkeimman oikeuden omaksumasta oikeusohjeesta tahansa, perustuupa oikeusohje yleiseen oikeusperiaatteeseen tai tietyn lain tulkintaan.¹⁷

Se, että korkein oikeus on aikaisemmin omaksunut jonkin kannan, viittaa korkeimman oikeuden aikaisemmin julkaisemassa ennakkopäätöksessä tai useammassa ennakkopäätöksessä ilmaistuun oikeusohjeeseen. Kysymys voi kuitenkin olla myös muutoin korkeimman oikeuden oikeuskäytännössä vakiintuneesti noudatetusta oikeusohjeesta esimerkiksi jossakin prosessuaalisessa kysymyksessä, josta ei ole nimenomaista julkaistua ennakkopäätöstä. Sen sijaan yksittäiset julkaisemattomat ratkaisut tai mahdollisesti osin eri suuntiin osoittavat ratkaisut eivät välttämättä merkitse, että voitaisiin säännöksessä tarkoitettussa mielessä puhua korkeimman oikeuden omaksumasta kannasta. Tällöinkin asian periaatteellinen merkitys saattaa kuitenkin johtaa vahvennettuun kokoonpanoon.

On tärkeätä huomata, että poikkeamisesta voi olla kysymys vain silloin, kun uudessa asiassa ollaan ratkaisemassa *samanlaista tai ainakin riittävän samankaltaista asiaa* kuin aikaisemmassa ratkaisussa, mutta päätymässä erilaiseen ratkaisuun. Uudessa tapauksessa täytyy tulla ratkaistavaksi sama oikeuskysymys kuin aiemmassa tapauksessa. Ennakkopäätöksissä on vain harvoin kyse tällaisesta tilanteesta.¹⁸ Ennakkopäätökset muodostavat pitkän sarjan ratkaisuja, jossa uudet ennakkopäätökset omalta osaltaan kehittävät ja muotoavat oikeustilaa, eikä uuden ennakkopäätöksen antaminen samasta aihepiiristä sinänsä useimmiten tarkoita, että siinä poikettaisiin aikaisemmasta oikeuskäytännöstä tässä tarkoitettussa mielessä - muutoin oikeuden kehittäminen ennakkopäätöksiä antamalla muodostuisikin varsin hankalaksi.

Tuomioistuimen ratkaisussa lakia tai muuta oikeusnormia sovelletaan aina konkreettisen tapauksen tosiseikkoihin. Uudessa asiassa ratkaistava oikeusky-

16. Korkeimpien oikeuksien yhteistyön kehittäminen. Työryhmän mietintö. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2020:6, s. 89 ja 94.

17. Erityistilanne on käsillä silloin, kun ylimääräinen muutoksenhakemus kohdistuu korkeimman oikeuden omaan ratkaisuun, ja jaosto katsoo, että ratkaisu olisi poistettava tai purettava; hake-
mus tällöin yleensä siirretään vahvennetun kokoonpanon ratkaistavaksi (ks. KKOTJ 16 §).

18. Yleensä edes valituslupaa ei anneta, jos oikeuskysymyksestä on jo annettu suhteellisen tuore
prejudikaatti, paitsi mahdollisesti oikeuskäytännön yhtenäisyyden vuoksi, jos hovioikeuden
ratkaisu poikkeaa prejudikaatista.

symys ei ole sama, jos sovellettava laki on merkityksellisellä tavalla muuttunut aikaisemman ratkaisun jälkeen, esimerkiksi kun otetaan kantaa uuden lain tulkintaan. Ratkaistava oikeuskysymys ei myöskään ole sama, jos uuden tapauksen tosiseikasto on merkityksellisellä tavalla erilainen kuin aikaisemmassa ratkaisussa, koska tällöin ratkaistaan vähän erilaista asiaa.¹⁹ Tätä arvioitaessa päädytään rajatapauksissa viime kädessä aikaisemman ennakkopäätöksen tulkinnan kysymyksiin: mikä oikeastaan oli ennakkopäätöksessä annetun oikeusohjeen (*ratio decidendi*) soveltumisala ja missä määrin tosiseikaston täytyy muuttua, jotta ei enää olla saman oikeuskysymyksen äärellä (ns. distinktio)?²⁰

Tällaisten tarkkojen prejudikaattiopillisten erittelyjen merkitystä ei kuitenkaan ole syytä ylikorostaa, koska tässä kyse on vain sen harkinnasta, onko asia ratkaistavissa tavanomaisella jaostolla vai tarvitaanko ratkaisuun vahvempaa selkänjojaa. Prejudikaatteja on toisinaan luonnehdittu havainnollistavasti deklaratorisiksi ja demonstratiivisiksi prejudikaateiksi, joista ensin mainituissa annetaan sääntötyyppinen oikeusohje tiettyyn pelkistettyyn kysymykseen ja jälkimmäisissä lähinnä soveltamisesimerkki ja perusteita jonkin harkinnanvaraisen kysymyksen arviointiin. Selvistä linjanmuutoksesta on kysymys, jos sääntömäistä oikeusohjetta ollaan muuttamassa joko/tai-kysymyksessä, vaikkapa muutoksenhakuoikeuden katsotaan olevan olemassa tietynlaisessa tilanteessa, jossa aikaisemmassa ennakkopäätöksessä ei katsottu olevan muutoksenhakuoikeutta.²¹

Kuitenkin myös harkinnanvaraisempia kysymyksiä koskevien ennakkopäätösten osalta voi syntyä tilanteita, joissa uuden asian ratkaiseminen vahvennetussa kokoonpanossa saattaa olla paikallaan. Esimerkiksi näytön riittävyyden arviointia tai rangaistuksen mittaamista koskevat tapaukset poikkeavat tosiseikastoiltaan aina siinä määrin toisistaan, että aivan samanlaista tapausta tuskin ollaan ratkaisemassa. Silti jos uudessa ratkaisussa lähdettäisiin korkeimman oikeuden vakiintuneeseen linjaan nähden olennaisesti uudennalaisista arvioinnin

19. Ks. jo Miettinen: ”Useat väitetyistä ennakkopäätöksistä poikkeamisista ovat tapauksia, joissa todellista prejudikaattirelaatiota ei ole olemassa: kaikki juridisesti relevantit tekijät eivät ole olleet samat”, mts. 136–137; Portin mts. 163: ”det är vanligt att rättspraxis uppstår genom ett flertal fall där skiftningar i faktamaterialets rättsliga betydelse kommer till synes”.

20. Ks. esim. Mika Launiala, Korkeimman oikeuden ennakkopäätösjärjestelmä. Alma Talent Oy 2020, jakso 6, joka puhuu ennakkopäätösnormin muodostamisesta; sekä Tapio Määttä – Mirjami Paso, Johdatus oikeudellisen ratkaisun teoriaan. Forum Iuris 2020, s. 60–66. – Erityisesti suomalaisen ja common law -järjestelmän prejudikaattioppien vertailusta ks. esim. Niilo Jääskinen, Ennakkopäätösten merkityksestä yleisen lain alalla, teoksessa Urpo Kangas – Kaarlo Tuori (toim.), *Liber amicorum Carolo Makkonen deditus*. Helsinki 1986, s. 36–56; Pekka Timonen, Ennakkotapaukset ja niiden merkitys oikeuslähteenä. Helsingin yliopisto 1987; sekä Hannu Tolonen, Oikeuslähteoppi. WSOY Lakitieto 2003, s. 119–132.

21. Ks. myös Miettinen mts. 143: ”tämänlaatuisille kysymyksille on tyypillistä se, että oikeusohje esiintyy niissä ikään kuin pelkistettynä”; sekä Gustaf Möller, Korkein oikeus oikeuskäytännön ohjaajana – erityisesti alioikeuden näkökulmasta, s. 191–202 teoksessa Anja Tulenheimo-Takki (toim.), *Korkein oikeus 75 vuotta. Lakimiesliiton Kustannus* 1993, s. 193–195.

perusteista, asian ratkaiseminen vahvennetussa kokoonpanossa saattaisi olla perusteltua.²²

2) *Merkittävyysperuste*. Toiseksi vahvennetun kokoonpanon käsiteltäväksi voidaan muutoinkin määrätä ”periaatteellisesti merkittävä tai muuten laajakantoinen” lainkäyttöasia tai sen osa.²³ Kriteeriä kutsutaan tässä *merkittävyysperusteeksi*. Ajatuksena sääntelyssä lienee, että tavanomaista useamman jäsenen osallistuminen päätöksentekoon tekee erityisen merkittävän asian ratkaisun puntaroinnista ja perustelemaisesta tavanomaistakin perusteellisempaa ja laadukkaampaa. Vahvennetun kokoonpanon ratkaisulla ehkä myös nähdään olevan tavanomaista jaostoratkaisua suurempi painoarvo erityisen merkittävässä kysymyksessä.²⁴ Kysymys on siis asioista, joissa annettavien ratkaisujen nähdään nousevan julkaistavien ennakkopäätöstenkin joukossa erityisen tärkeiksi. Toinen asia on, että käytännössä ratkaisun perustelujen laatimista ei välttämättä tosiasiaassa ole omiaan helpottamaan se, että siihen osallistuu laaja joukko päätöksentekijöitä.

Erityisen merkittävä asia voidaan siis määrätä vahvennettuun kokoonpanoon riippumatta siitä, millaiseen ratkaisuun jaosto on asiassa päätyvässä. Käytännössä asian merkittävyys tulee yleensä esille jaostokäsittelyn aikana, esimerkiksi jos tärkeässä asiassa olisi vahvoja perusteita myös korkeimman oikeuden aikaisemman linjan muuttamiselle, mutta jaoston enemmistö on sen pysyttämisen kannalla. Perusteet voivat myös olla päällekkäisiä siinä mielessä, että asiaa, jossa jaosto on päätyvässä linjamuutoksen kannalle, voidaan usein pitää muutoinkin periaatteellisesti merkittävänä, eikä sillä ole merkitystä, kummalla perusteella asia vahvennettuun kokoonpanoon määrätään.

Merkittävyysperuste on varsin harkinnanvarainen. Asian periaatteellinen merkitys viitannee siihen, että asiassa tulee ratkaistavaksi jokin oikeusjärjestelmän kannalta perustavanlaatuinen oikeudellinen kysymys. Kynnyksen asian määrittämiselle vahvennettuun kokoonpanoon tämän vuoksi täytyy olla korkealla, kun jo valitusluvan myöntäminen edellyttää, että on tärkeää saattaa asia korkeimman oikeuden ratkaistavaksi, ja kun selvästi useimmissa tapauksissa jaoston ratkaisu on täysin riittävä asian ennakkotapausarvosta huolimatta.²⁵ Kyse voisi olla esimerkiksi tapauksesta, jossa korkeimman oikeuden linjattavaksi tulee yhteiskunnan tai sääntelyn kehityksen myötä aivan uudenlainen, erityisen merkittävä oikeudellinen kysymys. Liiallinen vahvennetun kokoonpanon käyttö voisi

22. Sinänsä vahvennettuun kokoonpanoon johtaisi tällöin luultavimmin myös asian merkitys.

23. Edellytys on lähes identtinen vastaavissa säännöksissä (mm. KHOL 7 §, OK 2 luku 8 a §).

24. Muutoksenhakujärjestelmää uudistettaessa voimassa olleen työjärjestyksen mukaan asia voitiin saattaa täysistuntoon muutospäätöksen lisäksi myös, milloin asiassa esiintyvän oikeuskysymyksen muusta syystä harkittiin ”tarvitsevan arvovaltaista ratkaisua”, HE 106/1978 vp, s. 22.

25. Vahvennetun kokoonpanon toimintaympäristö on toinen kuin esimerkiksi hovioikeudessa, joka ei ole ennakkopäätöstuomioistuimien ja jossa ennakkopäätösluonteisen asian käsittelyyn vahvennetussa kokoonpanossa saattaa olla useammin aihetta.

vähentää sen merkitystä, kuluttaisi resursseja ja pitkittäisi asioiden ratkaisemista. Yksittäistapauksessa asian kiireellisyys tai suullisen käsittelyn tarve puhuvat vahvennettuun kokoonpanoon siirtämistä vastaan.²⁶

Vahvennettuun kokoonpanoon siirrettäväksi voi säännöksen mukaan tulla myös muuten laajakantoinen asia. Kriteeri viitanee yleensä kysymykseen, josta annettavalla ratkaisulla on erityisen laajalle ulottuva merkitys oikeudenhoidossa tai yhteiskunnassa muutoin, vaikka kysymys ei olisikaan sinänsä periaatteellisesti kovin merkittävä. Tällä perusteella vahvennettuun kokoonpanoon voisi tulla siirrettäväksi esimerkiksi merkittävä niin sanottu pilottijuttu, jossa annettavalla ratkaisulla olisi laaja-alainen merkitys useassa tuomioistuimessa vireillä olevissa lukuisissa asioissa. Lisäksi laajakantoinen voi olla esimerkiksi asia, jolla on suuri merkitys korkeimman oikeuden oman lainkäyttömenettelyn yhtenäisyyden kannalta.

Oikeudellisen sääntelyn eurooppalaistumisen ja muun kehityksen myötä on mahdollista, että tulevaisuudessa merkittävyysperuste korostuu perinteiseen muutosperusteeseen nähden. Merkittävyyden vuoksi vahvennetussa kokoonpanossa käsiteltäviä asioita saattaisivat olla esimerkiksi sellaiset, joissa tulee esille tärkeitä perustuslain soveltamista koskevia kysymyksiä.²⁷

3.3. Vahvennettu kokoonpano käytännössä 1985–2019

Missä määrin ja minkä tyyppisiä asioita vahvennetussa jaostossa tai täysistunnossa sitten on käytännössä käsitelty? Tätä kirjoitusta varten on käyty läpi kaikki ennakkopäätöksinä julkaistut täysistunnon ja vahvennetun jaoston ratkaisut vuosilta 1985–2019, toisin sanoen 35 vuodelta sen jälkeen, kun valituslupajärjestelmän siirtymävaihe oli varmasti päättynyt.²⁸

Martti Miettinen, sittemmin oikeusneuvos, totesi artikkelissaan vuonna 1954, että korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiä tutkittaessa täysistuntoratkaisujen määrä osoittautui suhteellisen vähäiseksi ja että huomattava osa niistä koski

26. Hovioikeuksia koskevassa säännöksessä on nimenomainen rajoitus, jonka mukaan asiaa, jossa on toimitettu tai toimitettava suullinen käsittely, ei saa ilman erityistä syytä siirtää vahvennettuun kokoonpanoon (OK 2 luku 8 a § ja KKO 2019:18, kohdat 21–25).

27. Ks. niistä Timo Esko, Onko Suomen korkein oikeus perustuslakituomioistuin?, teoksessa Kari Kuusiniemi – Outi Suviranta – Veli-Pekka Viljanen (toim.), Juhlajulkaisu Pekka Vihervuori 1950 – 25/8 – 2020. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2020, s. 31–50.

28. Ratkaisut on etsitty sanahakuna Finlex-tietojärjestelmästä, mitä on vanhimpien ratkaisujen osalta varmistettu vuosikirjojen avulla. Vuodesta 1987 lähtien ratkaisun otsikossa on mainittu sen tekemisestä täysistunnossa tai vahvennetussa jaostossa, Salonen mts. 459. Kiitän tietopalvelupäällikkö Marjut Kokkoa avusta aineiston etsimisessä, samoin kuin käsikirjoituksen lukeneita kommentteista.

prosessuaalisia kysymyksiä.²⁹ Kun korkeimman oikeuden vahvennetun kokoonpanon ratkaisuja tarkastellaan nyt lähes seitsemän vuosikymmentä myöhemmin, voidaan todeta, että niiden määrä ei enää ole aivan vähäinen, mikä sopiikin yhteen korkeimman oikeuden ennakkopäätöstehtävän korostumisen kanssa. Merkittävä osa ratkaisuista koskee kuitenkin edelleen prosessuaalisia kysymyksiä.

Vahvennetun kokoonpanon ratkaisujen määrä on ollut viisivuotiskausittain jaoteltuna seuraava:

	1985–1989	1990–1994	1995–1999	2000–2004	2005–2009	2010–2014	2015–2019	yhteensä
Täysistunto	7	4	4	5	1	8	3	32
Vahvennettu jaosto	5	1	6	13	8	6	3	42
Yhteensä	12	5	10	18	9	14	6	74

Vahvennetun kokoonpanon ratkaisujen lukumääristä voidaan tehdä joitakin havaintoja. Ratkaisuja on kertynyt kaikkiaan 74 kappaletta 35 vuodessa, siis keskimäärin hiukan enemmän kuin kaksi vuodessa. Vahvennetun jaoston ratkaisuja on annettu vähän enemmän kuin täysistunnon ratkaisuja, mutta ero (42/32) ei ole suuri. Keskimäärin vahvennetun jaoston ratkaisuja on annettu vähän enemmän kuin yksi vuodessa, täysistunnon ratkaisuja noin yksi vuodessa.

Viisivuotiskausien tarkastelun perusteella voidaan todeta, että vahvennetun kokoonpanon ratkaisujen määrä on lisääntynyt, kun tarkastelujakson ensimmäisenä 15 vuotena ratkaisuja oli yhteensä 27 kappaletta, seuraavana 41 kappaletta. Ratkaisujen suhteellinen osuus on kasvanut tätäkin enemmän, kun näiden vuosikymmenten aikana annettujen ennakkopäätösten kokonaismäärä on laskenut vuositasolla vajaasta kahdestasadasta noin sataan ennakkopäätökseen vuodessa.³⁰ Tosin viimeisellä viisivuotisjaksolla vahvennetun kokoonpanon ratkaisujen määrä ei ole ollut korkea.

Ratkaisujen määrässä on myös selviä eroja eri viisivuotisjaksoilla: eniten vahvennetun kokoonpanon ratkaisuja on annettu vuosina 2000–2004, yhteensä 18 kappaletta, mikä on lähes nelinkertainen määrä vuosiin 1990–1994 verrattuna. Myös vuosina 2010–2014 määrä on ollut korkea, yhteensä 14 ratkaisua, joista 8 täysistunnossa. Ainakin yksi selittävä tekijä tälle määrän kasvulle on jäljempänä kerrottu Euroopan ihmisoikeussopimuksen vaikutus. Presidentin siirtoratkaisun harkinnanvaraisuuden vuoksi pois ei voida sulkea sitäkään mahdollisuutta, että siirtämisen kynns on jossain määrin vaihdellut eri aikoina.

29. Miettinen mts. 142–143, jonka mukaan pääasiallisena syynä vähälukuisuuteen oli KKO:n jo muutoinkin raskas työtaakka, jota jokainen täysistunto lisäsi.

30. Ruotsin korkeimmassa oikeudessa täysistuntokäsittely on ollut vielä harvinaisempaa, mutta on sielläkin viime vuosina lisääntynyt, Calissendorff mts. 799.

Vahvennetussa kokoonpanossa käsiteltyjen kysymysten kiperyyttä kuvastaa se, että ratkaisuissa on silmiinpistävän usein äänestetty, erityisesti täysistunnossa. Mainituissa yhteensä 32 täysistuntoratkaisussa on äänestetty 28 ratkaisussa, jäsenten ollessa yksimielisiä siis vain neljässä tapauksessa.³¹

Millaisia kysymystyyppisiä vahvennetun kokoonpanon ratkaisut ovat kahden viime vuosikymmenen sisällöllisesti koskeneet? Aivan viime vuosilta voidaan nostaa esiin vahvennetun jaoston ratkaisut, joissa on alennettu törkeistä huumausainerikoksista tuomittujen rangaistusten tasoa aiempaan käytäntöön verrattuna. Ennakkopäätös KKO 2017:9 koski epäitsenäisen niin sanotun kuriirin roolissa toimineelle tuomittua rangaistusta,³² KKO 2020:45 puolestaan enimmäisrangaistuksen tai sitä lähellä olevan rangaistuksen tuomitsemista olennaisessa tekijänasemassa olleelle. Nämä rangaistuksen mittaamista koskeneet ratkaisut ovat olleet uusi aihepiiri vahvennetun kokoonpanon ratkaisuissa, ja muutoinkin aineellisesta rikosoikeudesta on kahtena vuosikymmenenä annettu vain joitakin vahvennetun kokoonpanon ratkaisuja (KKO 2003:64, 2005:10, 2013:17).

Erityisesti 2010-luvun alkupuolella on annettu huomattava määrä vahvennetun kokoonpanon ratkaisuja, joissa on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön johdosta linjattu uudelleen aikaisempia oikeusohjeita erityisesti prosessuaalisissa kysymyksissä, jotka ovat liittyneet muun muassa kuulemisperiaatteeseen ja itsekriminointisuojaan (KKO 2009:80, 2010:41, 2012:52, 2012:109, 2015:14).³³ Pelkästään *ne bis in idem* -kysymys on antanut aiheen peräti kuuteen vahvennetun kokoonpanon ratkaisuun kahden vuoden aikana (KKO 2013:59, 2013:78 ja 2014:92-95).³⁴ Isyyskanteen nostamisen määräaikaan liittyneet ihmisoikeusongelmat ovat olleet esillä kolmessa vahvennetun kokoonpanon ratkaisussa (KKO 2012:11, 2014:35, 2015:97). Voidaan hiukan kärjistäen sanoa, että suomalaista prosessia on korkeimman oikeuden oikeuskäytännössä ohjattu ihmisoikeusvaatimusten mukaiseksi vahvennetun kokoonpanon ratkaisujen avulla. Viime vuosina ihmisoikeusperustaiset vahvennetun kokoonpanon ratkaisut vaikuttavat kuitenkin vähentyneen, mikä heijastanee Strasbourgin tuomioistuimen oikeuskäytännön kehitystä.

31. Esim. ratkaisu KKO 2016:83 on syntynyt täysistunnossa äänin 9–8.

32. Tämän jälkeen seuraava vastaava kuriiriratkaisu voitiin jo tehdä tavanomaisella jaostolla, KKO 2017:23.

33. EU-oikeuden vaikutus ei sen sijaan vahvennetun kokoonpanon ratkaisuihin juuri näy; unionin oikeuden alalla käytössä on ennakkoratkaisumenettely EUT:ssa, jonka jälkeen asia on yleensä ratkaistavissa tavanomaisella jaostolla.

34. Ks. kokoavasta näkökulmasta Matti Pellonpää, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ja *ne bis in idem*: johdonmukainen tulkintajatkumo vai päättymätön Odyssia?, teoksessa Kari Kuusiniemi – Outi Suviranta – Veli-Pekka Viljanen (toim.), Juhlajulkaisu Pekka Vihervuori 1950 – 25/8 – 2020. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2020, s. 303–324.

Yhtenä vahvennetun kokoonpanon tyyppitapauksena näyttäytyy prosessuaalinen joko/tai -kysymys siitä, onko asianosaisella tietyssä tilanteessa muutoksenhakuoikeus tai muu oikeussuojakeino käytettävissään (ks. KKO 2004:110, 2014:10, 2016:83, 2018:52). Vahvennetun kokoonpanon ratkaisuihin on kehitetty oikeuskäytäntöä oikeusturvaystävällisyyden laajenevien oikeussuojakeinojen suuntaan. Toisaalta esimerkiksi täysistuntoratkaisuilla KKO 2004:101 ja 102 tiukennettiin linjaa siitä, milloin vapaudenmenetys voidaan katsoa lailliseksi esteeksi saapua tuomioistuimen istuntoon. Muitakin prosessuaalisia kysymyksiä on ollut runsaasti esillä erityisesti 2000-luvun alussa.³⁵ Viime vuosina korkeimman oikeuden prejudikaateissa muutoin käsitellyt näytön arvioinnin kysymykset eivät kuitenkaan ole päätyneet vahvennettuun kokoonpanoon.

Aineellisia kysymyksiä siviiliasioissa on sen sijaan ratkaistu verraten vähän vahvennetun kokoonpanon ratkaisuihin, ja ratkaisut ovat pääosin 2000-luvun alusta. Niissä on usein ollut kysymys korvausvastuun edellytyksistä (KKO 2000:106, 2002:101, 2004:26, 2005:128, 2005:136, 2006:71 ja 2009:83). Vanhemmissa vahvennetun kokoonpanon ratkaisuissa linjattiin nykyistä enemmän merkittäviä siviilioikeudellisia kysymyksiä (esim. KKO 1986 I 2, 1992:165 ja 1992:166).

Millä perusteella asiat on siirretty käsiteltäväksi vahvennetussa kokoonpanossa? Varmoja päätelmiä tästä ei voi tehdä, koska siirtoratkaisujen perusteluja ei ole käytettävissä. Ennakkopäätöksiä tarkastellessa kuitenkin havaitsee, että selvästi useimmissa tapauksissa on ollut kysymys uuden ratkaisun suhteesta korkeimman oikeuden aikaisempaan oikeuskäytäntöön, mikä viittaa muutospäätösteeseen. Monissa tapauksissa ainakin jälkikäteen tarkasteltuna kysymys vaikuttaa lisäksi periaatteellisesti merkittävältä. On myös tapauksia, joissa vahvennettuun kokoonpanoon näyttää johtaneen pelkästään asian periaatteellinen merkitys (ks. esim. KKO 2004:26 ja 2006:71, joissa oli kysymys mm. perustuslain 106 §:n soveltamisesta).

4. Lopuksi: kokoonpanon laajuuden merkitys ratkaisun ennakkopäätösarvon kannalta?

Edellä on korkeimman oikeuden näkökulmasta tarkasteltu sitä, milloin asia ratkaistaan vahvennetussa jaostossa tai täysistunnossa. Mutta mitä merkitystä kokoonpanon laajuudella on ulkopuolisesta ennakkopäätösten käyttäjän näkökulmasta? Lisääkö ratkaisun tekeminen tavanomaista laajemmassa kokoonpanossa

35. KKO 2000:127, 2002:27, 2002:35, 2002:57, 2002:77, 2003:69, 2003:104 ja 105, 2003:119, 2004:9, 2004:39, 2005:142, 2006:31 ja 2009:55.

jollakin tavalla ratkaisun ennakkopäätösarvoa? Korkeimman oikeuden sisältä käsin kysymykseen voi esittää vain joitakin alustavia näkökohtia.

Kun ennakkopäätöksen lukija toteaa, että se on annettu vahvennetussa kokoonpanossa, hän voi ratkaisua ja sen merkitystä arvioidessaan ottaa lähtökohdaksi edellä eriteltyt seikat. Ratkaisun tekeminen vahvennetussa kokoonpanossa on melko harvinaista, eikä siihen ole ryhdytty kevyin perustein. Ratkaisun perusteluista pitäisi välillisesti ilmetä, onko perusteena ollut aiemmin omaksutun linjan muuttamisen harkinta vai asian muu tavanomaista suurempi periaatteellinen merkitys vai mahdollisesti molemmat, ja muutostapauksessa se, miten linjaa on muutettu ja miksi. Muutos- ja merkittävyysperusteet eroavat siinä suhteessa, että jälkimmäisessä tapauksessa asialla on nähty olevan erityistä periaatteellista merkitystä, kun taas muutosperusteinen vahvennettu kokoonpano voi koskea myös varsin tekniluonteista asiaa. Oikeuskysymyksen ratkaisulla vahvennetussa kokoonpanossa on siinä mielessä erityinen pysyvyys, että siinä omaksuttua linjaa voidaan muuttaa vain täysistunnon ratkaisulla.

Korkeimman oikeuden täysistunnon tai vahvennetun jaoston ratkaisuille on yleisen lainkäytön tuomistuinratkaisusta institutionaalisesti suurin painoarvo, vaikka tämän merkitystä ratkaisujen ennakkopäätösarvon kannalta ei olekaan syytä korostaa. Viime kädessä ennakkopäätöksen tosiasiallinen vaikutus oikeusjärjestelmässä riippuu sen saamasta vastaanotosta oikeusyhteisössä, siitä, kuinka perusteltuna ja yleisesti hyväksyttävänä ratkaisussa omaksuttua oikeusohjetta pidetään. Muun muassa ennakkopäätöksen tulkinta ja oikeusohjeen laajentava tai supistava soveltaminen vaikuttavat sen kantavuuteen oikeusjärjestelmässä.

Vahvennettu jaosto ja täysistunto ovat joka tapauksessa sekä korkeimman oikeuden työskentelyn että sen ennakkopäätöstehtävän kannalta tarpeellisia ja eläviä instituutioita, joiden merkitys on edellä kuvatulla tavalla pikemminkin kasvanut kuin vähentynyt.³⁶ Vahvennettu kokoonpano voi olla tarpeen esimerkiksi perustuslain soveltamista koskevissa kysymyksissä, jotka saattavat tulevaisuudessa lisääntyä myös korkeimman oikeuden työssä.

36. Vrt. Ruotsissa Ramberg mts. 246, joka on jopa pohtinut täysistuntoinstituution lakkauttamista; ks. Calissendorff mts. 802–803.